GASIMLI, Nurlana (2014). "Azerbaycan Yeni Edebiyatinin Gerçekçi Yazari Celil Memmedguluzade". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.679-682

Nurlana GASIMLI*

AZERBAYCAN YENİ EDEBIYATININ GERÇEKÇİ YAZARI CELİL MEMMEDGULUZADE

Azerbaycan edebiyatının eski dönem zenginliklerini Nizami, Füzuli, Nesimi ve diğerlerinden okuyarak öğrendiğimiz gibi yeni Azerbaycan edebiyatının zenginliklerini de öğrendiğimiz ender yazarlardan birisidir Mirze Celil. Onun eserleri sadece dönemle ilgili değil, aynı zamanda tarih, felsefe ve hukuk alanında bilgi edinmek için büyük bir hazinedir.

Celil Memmedguluzade "Molla Nesreddin" büyük edebi akımını kurmuş, Azerbaycan edebiyatına yeni bir yön vermiştir. 1886 senesinde Nahçıvanda doğan yazar 1887 senesinde Tifliste Gori lisesinde eğitim görmüştür. Bir süre öğretmenlik yapmış fakat kendini öğretmenlikte bulamadığı için ayrılmış ve hikâyeler yazmaya başlamıştır. "Danabaş Köyünün Hikâyetleri" adlı eserinde öğretmenlik yıllarında yazdıklarından esinlenmiştir. İlk hikâyesi "Posta Kutusu" oldu. 1904 senesinde Şerg-i Rus gazetesinde muharrirlik yapmıştır. 1906 senesinden Molla Nesreddin dergisini yayınlamıştır. Bu dergi yayınlanmaya başladığı ilk günden büyük ilgi toplamaya başlıyor. Yakın Doğu'da büyük yankı uyandırıyor. Pekçok şair ve yazarın dergiye toplanmasına neden oluyor. Molla Nesreddin dergisi 1905 İstilası'ndan sonra Azerbaycan halk devriminin ruhunu doğru ifade eden en inanılır dergi gibi kabul ediliyordu. Bu dergide devrim karşıtlarına karşı, irticaçılara karşı en keskin mizahlar, hacivler, taziyeler yazılıyordu. İran Şahı Muhammedali Şah'ın tahttan indirilmesi, meşrute mücahitlerinin devrimci ruhuyla ilgili, Sultan Abdülhamid'in zulmüne karşı, bolşevik ruhunda oldukça keskin ve etkili makaleler yazılıyordu. Dergide "Sizi deyip gelmişem, ey benim müslüman kardeşlerim!!!" diye hitapla başlayan makaleler, yazılar özel bir ilgiye neden oluyordu. Yaklaşık 25 sene basılan dergi yazarın

* Azerbaycan Diller Üniversitesi.

edebi faailiyetinde bir dönüm noktası olduğu gibi Azerbaycan basın tarihinde de önemli yere sahip oluyor.

Peki bu dergiyi diğerlerinden farklı kılan neydi? Dergi dönemin haksızlıklarını, cahilliklerini, eğitimsiziliği, o dönemki memurların vatandaşlara yaptıklarını keskin değil, karikatürlerle, mizahi bir dille okuruna iletiyordu. Bir nevi onları daha dikkatli davranmaya, gözlerini açmaya çalışıyordu.

Celil Memmedguluzade muharrirlikle beraber hikâye, dramaturg gibi de büyük ün kazanmış yazardır. “Ölüler”, “Danabaş Köyünün Okulu”, “Anamın Kitabı” gibi eserler yazarın en büyük sahne eserleridir. Bu eserler sadece Azerbaycan sahnelerinde değil diğer ülke sahnelerinde de oynandı.

Mirze Celil'i herzaman düşündüren bir konu vardı. Neden gaflet uykusunda olanları uyandırmak, köy ve köylüyü istismar eden memurları ifşa etmek, din adı altında cahil, eğitimsiz insanların gözünü açmak varken pekçok yazar neden hep sevgiden, yardan, aşktan yazıyordu???

Mirze Celil edebi faaliyeti geçen asrın sonlarında başladı. Onun “Posta Kutusu”, “Kişmiş Oyunu”, “Buz”, “Usta Zeynal”, “Gurban Ali Bey”, “Nigarançılıg”, “Zırrama”, “Ölüler”, “Anamın Kitabı”, “Çay Destgahı”, “Danabaş Köyünün Okulu”, “Belki de Geri Verdiler”, “Deli Yığıncağı”, “Kamança” gibi pekçok sevilen eserleri vardır.

Herzaman için eserlerindeki konuları gerçek hayattan aldı. O herzaman halkın arasında olmuş, halkın sevinç ve kederine ortak olmuş, örf ve adetleri ile yaşamıştır. Yazarın en büyük hocası halktı. Sırf bu yüzden yazarın eselerinin en önemli yanı halktan esinlenmesidir.

Mirze Celilin gerçekçiliğinde eleştiri ve mizah hedefi müslüman dünyasının cahil kısmıdır.

Mirze Celil, cahilliği, eğitimsizliği kâleme aldığı kadar vatan sevgisini de eserlerinde dile getiriyordu. Örneğin, “Anamın Kitabı” adlı eserinde yazar dört perdeli piyeste aydın bir ailenin üç ferdinin İran, Rusya ve Türkiye’de eğitim gördükten sonra edindikleri bilgi birikimini Azerbaycan’daki düşünsel ve toplumsal gelişmelere adamak yerine, eğitim gördükleri ülkelerin dillerini ve kültürel değerlerini topluma benimsetme yolunda gittikleri görülüyor. Rüstem Beyin kitaplarının Rusça, Mirze Mehemmedeli’nin Farsça, Semed Vahid’inkilerin de Osmanlıca olması ve bu kitaplara göre davranmaları kardeşler arasındaki düşünce ayrılığını besleyen ana

unsurlardan birisidir. Kardeşlerin kendi aralarında bile farklı dillerde konuşmaları, giyim kuşamlarına bile yabancı eğitimlerini yansıtmaları onlar arasında daha sonradan hüsumet yaşanmasına yol açıyordu. Anneleri Zehra Beyim ise tüm bunların önüne geçemiyordu.

Yazar bu eseriyle XX.yüzyılın başlarındaki Azerbaycan gerçeğini okuruna iletiyordu. Dönemin en büyük sorununu kâleme alan yazar bütün Azerbaycan'ın oluşması için ilk önce ana diline sahip çıkmanın önemini vurguluyordu. Öz değerlerle beslenemeyen bir millet yabancı değerlerle mahvolacaktır.

Yazarın hikâyelerindeki konular gerçek hayattan alınmıştır. Ele alınan konularda yazar halkın derdine çare arayışı içerisindedir.

Yazarın hikâyeleri genellikle iki kısma ayrılır: Portre hikâyeleri ve hadise hikâyeleri.

Portre hikâyelerinin büyük bir kısmında Usta Zeynal, Gurbaneli Bey, Posta Kutusu, Rus Kızı, Zırrama'da bitkin insan karakterlerinin tasviri bulunuyordu.

Yazar, realizmini, gerçekçiliğini hayattan esinlendiği gibi, bir taraftan Azerbaycan halkının yaşam tarzından, diğer taraftan da Mirze Feteli Ahundov yolundan giderek rus gerçekçiliği gibi yeni biçimde mizahi gerçekçiliği geliştiriyordu. O, Tolstoy, Gogol gibi yazarlardan etkileniyordu. Onlarla ilgili makaleler yazıyor, eserlerini çeviriyor, onları daima övüyordu. Ve onlar gibi okurunu uyandırmaya çalışıyordu.

C. Memmedguluzade, zengin Azerbaycan halk anlatıcılığıyla modern hikâyeyi birleştirerek, kendisinden sonra gelen yazarlar üzerinde bugüne kadar devam eden büyük bir etkiye sahip olmuştur. Onun hikâyecilikte gösterdiği en dikkate değer başarı, örf ve adetlerine bağlı, pek çoğu kalıp halinde okura sunulan bir tarzdan kurtulup "yeni hikâye dili"ni bulmuş ve kullanmış olmasıdır. Yaşadığı dönemin genel olaylarının etkisiyle, daha çok sosyal gerçekçi bir hikâye anlayışını benimseyen yazar, çevre ve insan karakterlerini başarılı bir mizahi üslupla anlatıyor eserlerinde. “Danabaş Köyü” eseri buna en mükemmel örnektir. O dönemki Azerbaycan köylüsünün hayatı realist bir şekilde inceleniyordu.

“Danabaş Köyünün Okulu” piyesinde yazar eğitim almayı, okulların açılmasını, halkın bilgilendirilmesini savunuyordu. Zavallı eğitimsiz halkı uyutarak onlar üzerinde büyük etkiye sahip olan burjuva aydınları esas mizah hedefiydi bu eserde.

“Ölüler” eserinde eğitimli, aydın fakat çevresinin büyük derdinden, eğitimsizliğinden, cahilliğinden içip içip gezen, serseri diye nitelendirilen İskender kendi halkına “ölüler” diye hitap ediyordu.

Celil Memmedguluzade sadece Azerbaycanda okunmuyordu, onun eserleri pek çok yabancı dillere de çevrildi.

Yazarın o dönemde kâleme aldığı konuların bazıları günümüzde de yaşanmaktadır. Kendi dilimize, vatanımıza sahip çıkma isteği, eğitimin şart olması, din adı altında zavallı insanların sömürülmesi ve b.

"Gerektir milletin bedeninden mikropları kenar etmek... Yoksa ne göz yaşı dökmekle dertlere deva bulunur, ne de dualar yazdırmakla!!!..."

Kaynakça:

Celil Memmedguluzade, (Heyat ve Yaradıcılığı), Bakü 1974
Memmedguluzade C., Eserleri, I.cilt, Bakü 1966
Memmedguluzade C., Eserleri, II.cilt, Bakü 1967
Memmedguluzade C., Eserleri, III.cilt, Bakü 1967
Mir Celal, Celil Memmedguluzade Realizmi Hakkında, Bakü 1966